

**ISMA University of Applied Sciences
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Lesya Ukrainka Volyn National University
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of
Sciences of Ukraine
Zaporizhzhia National University
Hetman Petro Sahaydachny National Army Academy
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Lviv Polytechnic National University
East European Scientific Studies Center
Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation**

**THE MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR:
HISTORIOGRAPHICAL, SOCIO-POLITICAL,
SOCIO-ECONOMIC
AND CULTURAL-SPIRITUAL DIMENSIONS**

Scientific monograph

Riga
Latvia
Baltija Publishing
2024

Recommended for printing and distribution via Internet by the Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 5 dated 28.05.2024

The modern russian-ukrainian war: historiographical, socio-political, socio-economic and cultural-spiritual dimensions. Scientific monograph.
Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2024. 332 c.

EDITORIAL BOARD:

Bodak V.A., Vikhliaiev M. Yu., Hai-Nyzhnyk P.P., Holovko O. P., Hulai V.V., Gulyma V.P., Kalishchuk O.M., Kornovenko S.V., Ofitsynskyy R.A., Isak Y.I., Ofitsynskyy Y.R., Prysiashniuk Y.P., Masnenko V.V., Strilchuk L.V., Telvak V.V., Ilnytskyi V.I., Telvak V.P., Kharuk A.I.

REVIEWERS:

Lazurko Lidiya – Doctor of History, Professor, Professor of the Department of Ukraine’s History and Law of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

Starka Volodymyr – Doctor of History, Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Sciences of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University;

Chuprii Leonid – Doctor of Political, Professor, Head of the Department of Social Philosophy and Management of the State Tax University.

ISBN 978-9934-26-450-4

- © ISMA University of Applied Sciences
- © Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
- © Lesya Ukrainka Volyn National University
- © I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine
- © Zaporizhzhia National University
- © Hetman Petro Sahaydachny National Army Academy
- © Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
- © Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
- © Lviv Polytechnic National University
- © East European Scientific Studies Center
- © Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation

Університет прикладних наук ISMA
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України
Запорізький національний університет
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Національний університет “Львівська політехніка”
Центр східноєвропейських наукових студій
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

**СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНЬСЬКА ВІЙНА:
ІСТОРИОГРАФІЧНІ, СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ,
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ТА КУЛЬТУРНО-ДУХОВНІ ВИМІРИ**

Наукова монографія

Рига
Латвія
Видавництво “Балтія”
2024

*Рекомендовано до друку та розповсюдження через Інтернет
Вченою радою Балтійського науково-дослідного інституту
проблем трансформації економічного простору згідно з протоколом
№ 5 від 28.05.2024 р.*

Сучасна російсько-українська війна: історіографічні, суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-духовні виміри. Наукова монографія. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2024. 332 с.

EDITORIAL BOARD:

Бодак В. А., Віхляєв М. Ю., Гай-Нижник П. П., Головко О. П., Гулай В. В., Гулима В. П., Каліщук О. М., Корновенко С. В., Офіцинський Р. А., Ісак Ю. І., Офіцинський Ю. Р. Присяжнюк Ю. П., Масненко В. В., Стрільчук Л. В., Тельвак В. В., Ільницький В. І., Тельвак В. П., Харук А. І.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Лазурко Лідія – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Старка Володимир – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Чупрій Леонід – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної філософії та управління Державного податкового університету.

ISBN 978-9934-26-450-4

© Університет прикладних наук ISMA

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

© Волинський національний університет імені Лесі Українки

© Інститут українознавства імені І. Крип'якевича

© Запорізький національний університет

© Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

© Університет Григорія Сковороди в Переяславі

© Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

© Національний університет “Львівська політехніка”

© Центр східноєвропейських наукових студій

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва

ЗМІСТ

Розділ 1

Актуальні проблеми української освіти у цивілізаційних викликах сьогодення (Бодак В. А.).....	11
1. Цивілізаційні виклики сьогодення у “відповідях” української культури та освіти	12
2. Теоретико-методологічні основи розв’язання актуальних питань освіти	20
3. Тенденції розвитку сучасної української освіти	26

Розділ 2

Спадщина Русі як сегмент російської історичної політики та інформаційної війни з Україною (Гудзь В. В., Полякова Л. І., Ситник О. М.).....	35
1. Спадщина Русі у сучасному історіографічному дискурсі.....	37
2. Інформаційна війна як складова тотальної війни РФ з Україною та зброя масового враження	41
3. Курс В. Путіна на політичний реваншизм, історичний ревізіонізм та його відображення в інформаційному просторі.....	46
4. Присвоєння руської історичної спадщини Російською Церквою, у комеморативній, науковій та освітній практиці РФ	54

Розділ 3

Джерельний аспект сучасної російсько-української війни: жіночий вимір Oral history (Каліщук О. М.).....	76
1. Теоретико-методичні засади	77
2. Жіночі досвіди війни	82
3. Особливості усної історичних свідчень різних категорій жінок.....	84

Розділ 4

Мирні переговори між Україною та РФ: російський синдром “дипломатії війни і миру” В. Зеленського (лютий – березень 2022 р.) (Гай-Нижник П. П.).....	93
1. Зусилля офіційного Києва щодо організації мирних перемовин з Москвою.....	97
2. Початок українсько-російських переговорів у Білорусі.....	102
3. Метаморфози на передодні і під час другого раунду українсько-російських перемовин.....	107
4. Третій раунд перемовин, міжнародна реакція й ілюзії офіційного Києва.....	115

5. Заирнути у вічі Путіну... Зеленський прагне зустрічі з кремлівським диктатором і готовий до компромісів.	142
--	-----

Розділ 5

Заколот Євгена Пригожина 23–24 червня 2023 року в контексті російсько-української війни (Офіцинський Р. А., Ісак Ю. І., Офіцинський Ю. Р.).....	177
1. Передумови заколоту “вагнерівців”	180
2. Контекст непокори Пригожина.....	183
3. Наслідки “вагнерівського” повстання.....	187

Розділ 6

New honorary names of ukrainian military formations in the context of resistance to russian aggression (Присяжнюк Ю. П., Масненко В. В.).....	199
1. Суспільний запит на реформування	202
2. Практична реалізація нового військового назовництва	205

Розділ 7

Повномасштабний етап російсько-української війни в аналітичному дзеркалі часопису “Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich” (Тельвак В. В., Ільницький В. І., Тельвак В. П.).....	212
1. Часопис “Komentarze OSW”: феномен інституції	214
2. Соціально-економічні та політичні трансформації	215
3. Окупаційна політика.....	217
4. Внутрішньоукраїнські проблеми.....	219
5. Спроба окреслення перспектив	220

Розділ 8

Одна “методичка” гібридної агресії російської федерації: порівняльний аспект інформаційної війни супроти Сакартвело та України (Стрільчук Л. В.).....	228
1. Ключовий фактор гібридної війни – інформація	229
2. Одна “методичка” російської агресії – два різні сценарії: Сакартвело та Україна.....	233
3. Проблеми та недоліки українського і грузинського інформаційного протистояння російській інформаційній війні.....	240

Розділ 9

Проблеми безпеки державного кордону України у вітчизняній історіографії до початку широкомасштабної агресії Російської Федерації (Гулай В. В., Гулима В. П.).....	246
1. Дефініції основних категорій тематики державного кордону	248
2. Інституціоналізація державного кордону України: безпековий вимір	250
3. Проблеми розмежування українсько-російського державного кордону в 1990 – 2010 роках.....	251
4. Новий вимір загроз безпеці державного кордону України (2014 –2022 рр.)	254

Розділ 10

Деконструкція концепту “російський світ/русский мир” у новітньому українському академічному дискурсі (Корновенко С. В.)	263
1. Деконструкція концепту “російський світ / русский мир” в українському академічному дискурсі в 2009 – 2014 рр.	264
2. Деконструкція концепту “російський світ / русский мир” в українському академічному дискурсі в 2014/2015 – 2021 рр.	272
3. Деконструкція концепту “російський світ / русский мир” в українському академічному дискурсі від 24 лютого 2022 р.....	279

Розділ 11

Висвітлення проблематики російсько-української війни в чеській військовій періодиці (за публікаціями часопису АТМ 2022 р.) (Харук А. І.).....	293
1. Огляди ходу бойових дій	294
2. Аналіз озброєння і військової техніки російсько-української війни	298

Розділ 12

Проблематика реінтеграції через освіту в українському мас-медійному дискурсі (2014–2022) (Дворянин П. Я.).....	306
1. Прямі збитки сфери освіти внаслідок війни у висвітленні ЗМІ	306
2. Освітній процес в умовах війни і окупації: мас-медійна рецепція	308
3. Висвітлення українськими ЗМІ державної політики щодо реінтеграції учасників освітнього процесу з ТОТ в освітню систему України	315

CONTENTS

SECTION 1

Current problems of Ukrainian education in today's civilization challenges (Bodak V. A.)	11
1. Civilizational challenges of today in the “answers” of Ukrainian culture and education	12
2. Theoretical-methodological foundations of solving topical issues of education	20
3. Trends in the development of modern Ukrainian education	26

SECTION 2

The Legacy of Rus' as a segment of Russian historical policy and information War with Ukraine (Gudz V. V., Poliakova L. I., Sytnyk O. M.)	35
1. Heritage of Russia in modern historiographical discourse.....	37
2. Information warfare as a component of the Russian Federation's total war with Ukraine and weapons of mass destruction	41
3. V. Putin's course on political revanchism, historical revisionism and its reflection in the information space	46
4. Appropriation of Ancient Rus historical heritage by the Russian Church, in the commemorative, scientific and educational practice of the Russian Federation.....	54

SECTION 3

The source aspect of the current russian-ukrainian war: the women's dimension the source aspect of the current russian ukrainian war: the hender dimension oral history (Kalishchuk O. M.)	76
1. Theoretical-methodological foundations.	77
2. Women's experiences of war.....	82
3. Peculiarities of oralthistorical testimonies of different categories of women.	84

SECTION 4

Peace negotiations between Ukraine and the Russian Federation: the Russian syndrome of “war and peace diplomacy” by V. Zelenskyi (February – March 2022) (Hai-Nyzhnyk P. P.).....	93
1. Official Kyiv's efforts to organize peace talks with Moscow.	97
2. Start of Ukrainian-Russian negotiations in Belarus.....	102
3. Metamorphoses on the eve and during the second round of Ukrainian- Russian negotiations.....	107
4. The third round of negotiations, international reaction and illusions of official Kyiv.	115

5. Look into Putin’s eyes... Zelensky wants a meeting with the Kremlin dictator and is ready for compromises.

SECTION 5

The rebellion of Yevhen Prigozhin on June 23-24, 2023 in the context

of the Russian-Ukrainian war (Ofitsynskyy R. A., Isak Y. I., Ofitsynskyy Y. R.)	177
1. Prerequisites for the rebellion of the “Wagnerians”	180
2. The context of Prigozhin’s defiance.....	183
3. Consequences of the “Wagner” uprising	187

SECTION 6

New honorary names of ukrainian military formations in the context of

resistance to russian aggression (Prysiazhniuk Y. P., Masnenko V. V.)	199
1. Public demand for reforming military history traditions	202
2. Actual implementation of the new military naming system	205

SECTION 7

Russian invasion of 2022 in analytical journal “Komentarze Ośrodka

Studiów Wschodnich” (Telvak V. V., Ilnytskyi V. I., Telvak V. P.).....	212
1. “Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich” journal: phenomenon of the institution.....	214
2. Social-economic and political transformation	215
3. Occupational policy	217
4. Internal Ukrainian issues.....	219
5. Attempt at predicting the perspective	220

SECTION 8

One “Methodical” hybrid aggression of the Russian Federation:

comparative aspect of information warfare against sakartvelo and Ukraine (Strilchuk L. V.)	228
1. The key factor of hybrid warfare is information.....	229
2. One “methodology” of Russian aggression – two different scenarios: Sakartvelo and Ukraine	233
3. Problems and shortcomings of the Ukrainian and Georgian information confrontation with the Russian information war	240

SECTION 9

Problems of the security of the state border of Ukraine are in the national historiography before the beginning of the large-scale aggression of the

Russian Federation (Hulai V. V., Hulyma V. P.)	246
---	-----

1. Definitions of the main categories of the subject of the state border.....	246
2. Institutionalization of the state border of Ukraine: security dimension.	248
3. Problems of delimitation of the Ukrainian-Russian state border in 1990 – 2010.....	251
4. A new dimension of threats to the security of the state border of Ukraine (2014 – 2022).....	254

SECTION 10

Deconstruction of the concept “russian world/russkiy mir” in the latest Ukrainian academic discourse (Kornovenko S. V.).....	263
1. Deconstruction of the concept “russian world/russkiy mir” in the 264Ukrainian academic discourse in 2009 – 2014.....	264
2. Deconstruction of the concept “russian world/russkiy mir” in the Ukrainian academic discourse in 2014/2015 – 2021.....	272
3. Deconstruction of the concept “russian world/russkiy mir” in the Ukrainian academic discourse of February 24, 2022.....	279

SECTION 11

Coverage of the problems of the Russian-Ukrainian war in Czech military periodicals (according to the publications of the ATM magazine in 2022) (Kharuk A. I.).....	293
1. Reviews of the course of military operations.....	294
2. Analysis of weapons and military equipment of the Russian-Ukrainian war.....	298

SECTION 12

Problems of reintegration through education in the Ukrainian mass media discourse (2014 – 2022) (Dvorianyn P. Ya.).....	306
1. Direct damage to the field of education as a result of the war in media coverage.....	306
2. The educational process in the conditions of war and occupation: mass media reception.....	308
3. Coverage by the Ukrainian mass media of the state policy regarding the reintegration of participants in the educational process from the temporarily occupied territories into the educational system of UkraineConclusions.....	315

ОДНА “МЕТОДИЧКА” ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ СУПРОТИ САКАРТВЕЛО ТА УКРАЇНИ

Стрільчук Л. В.

*Усвідомлення того, що інформація – це зброя,
з часом приходять до багатьох, проте далеко не до всіх....*

Євген Магда

ВСТУП

Сакартвело та Україна – суверенні держави, які на початку XXI століття зазнали гібридної і прямої військової агресії з боку Російської Федерації. Упродовж декількох десятиліть після проголошення незалежності, досліджувані країни, не виробили імунітету до гібридних інформаційних загроз з боку сильнішого у військово-політичному плані та значно більш потужнішого ресурсно сусіда, Російської Федерації.

Малозатратна та надзвичайно ефективна, а головне, практично, безвідмовна інформаційна зброя має значно ширший спектр застосування аніж будь яка інша. При інформаційних атаках об’єктом ураження стають свідомість і воля суспільства, що зазнає гібридної агресії. Дискредитації піддається національна політична еліта, суспільство розколюється на дрібні групи, аби завадити його консолідації. Експерти називають гібридну війну таким типом воєнного конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у XXI столітті, і різновидів та прикладів гібридних загроз нині можемо перелічити цілу низку, інформаційні ж атаки є одним із найпоширеніших їх проявів.

У гібридній інформаційній війні, що велася з боку РФ щодо Сакартвело та України є чимало спільного, як, власне, і причина: обраний, аналізованими у представленому матеріалі країнами, європейський вектор економічного та політичного розвитку, що йшов упереч російському імперському баченню. Саме цей вибір, на переконання авторки, послугував головною причиною гібридної агресії з боку Росії. Схожими були і методи інформаційної війни, що засвідчують технології та особливості інформаційних атак здійснених Російською Федерацією в обох випадках. Авторка вважає, що російсько-грузинський воєнний конфлікт 2008 року став генеральною репетицією вторгнення російських військ в Україну, адже, як засвідчує аналіз фактів, методичка щодо застосування видів та форм гібридної агресії Російської Федерації залишалися незмінною, зрідка доповнюючись новими елементами.

Метою представленої розвідки є виокремлення та аналіз схожих елементів гібридної інформаційної агресії, що застосовувалися РФ щодо Сакартвело та України задля успішної протидії інформаційній гібридній агресії у майбутньому.

1. Ключовий фактор гібридної війни – інформація

Ще з середини ХХ століття політики озвучували тезу про те, що війни майбутнього – це передусім будуть інформаційні або ж економічні протистояння, а світ відійде від поняття війни (із застосуванням зброї та загарбанням територій) як від історичного архаїзму. Сучасні реалії частково спростовують цю тезу: нинішня повномасштабна агресія Росії супроти України засвідчує, радше протилежне. Однак частка рації в озвученій тезі все ж є, адже вагомою складовою нинішньої російської агресії є інформаційна війна, яка розпочалася ще задовго до повномасштабного вторгнення і на етапі гарячої фази війни продовжує залишатися невід’ємною її складовою.

Уперше термін “інформаційна війна” вжив у 1967 році колишній директор ЦРУ Ален Далас у книзі “Таємна капітуляція”. Наступного разу дефініція з’явилася в аналітичній довідці американського дослідника Тіма Рона “Система озброєння і інформаційна війна”, який обстоює думку, що інформаційна структура стає найбільш важливим елементом економіки, з одного боку, і найбільш вразливою мішенню, з іншого¹.

Знаний сучасний теоретик у галузі збройних конфліктів та воєнно-політичної стратегії Френк Г. Хоффман, науковий співробітник Університету національної оборони США стверджує: “Поряд із асиметричними конфліктами та неконвенційними війнами (ситуації, коли явні бойові дії не ведуться) існує також поняття “гібридні війни”, які у нинішньому світі усе частіше використовуються”². Учений стверджує що конфлікти будуть усе частіше набувати ознак мультимодальних (тобто таких, що ведуться в різні способи) та багатоваріантних, які не вміщаються у рамки простої конструкції ведення збройного конфлікту чи війни. За Ф. Хоффманом, майбутні та сучасні загрози можуть більшою мірою бути охарактеризованими як гібридне співвідношення традиційних та нерегулярних стратегій і тактик; використовуватимуться децентралізоване планування та виконання, участь недержавних акторів із застосуванням одночасно простих і складних технологій³.

Увиразненням гібридної агресії РФ є події 2008 року у Сакартвело та 2014, 2022 – 2024 рр. в Україні. Поза сумнівом, що поряд із безпосередніми військовими діями широко було засосовано гібридний тип воєнних дій у класичному вигляді, зокрема, інформаційну гібридну агресію⁴. Про

¹ Сяпин В. О. Сучасні виклики віртуальних війн. URL: <http://www.gramota.net/materials/3/2013/12-3/41.html>

² Hoffman F. How Marines are preparing for hybrid wars. *Small Wars Journal*. 2008. P. 38 – 42

³ Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War. *Arlington* : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. P. 20 – 22.

⁴ Стрільчук Л. Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України). *Літопис Волині*. Всеукраїнський наковий часопис. Заснований у 2001 р. Число 28. 2023. С. 235 – 239.

те, що Російська Федерація готувалася до цієї війни і планувала вести її саме в такий спосіб, засвідчує чимало фактів. Зокрема той, що означену концепцію було прийнято на озброєння агресора не менш ніж декілька десятиліть тому, говорить і той факт, наскільки акцентовано ця ідеологія впроваджувалася у воєнну доктрину нашого північного сусіда від початку 1990-х рр.: Нагорний Карабах, обидві “чеченські” кампанії, Молдова... Агресія 2008-го року щодо Сакартвело, фактично, була “генеральною репетицією” воєнного втручання в Україну⁵.

Ось як описав російську воєнну тактику Начальник Генерального штабу збройних сил РФ, перший заступник Міністра оборони Російської Федерації генерал армії В. Герасимов на конференції в Академії військових наук у січні 2013 року: “...Акцент змістився на використання політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невоєнних заходів, поряд із застосуванням протестного потенціалу місцевого населення (на прикладі гібридної війни в Україні – це так зване “ополченіє”). Все це повинно супроводжуватися прихованими воєнними операціями – наприклад, із застосуванням методів інформаційної війни... Відкрите використання сили, часто під прикриттям миротворчої діяльності та посередництва у вирішенні кризи, може бути задіяне на фінальній стадії, як правило, з метою досягти повної перемоги у війні...”⁶.

Як уважає київський політолог Є. Магда, поняття “інформаційна війна” має синтетичний характер, адже увібрало в себе низку явищ, що виявляються у житті громади при взаємодії різних соціальних груп. Це поняття відповідно до цілей впливу на людей набувало значення пропаганди, контрпропаганди, спецпропаганди, психологічної війни, техніки дезінформації тощо⁷.

Найзначнішою перевагою інформаційної війни є широкий спектр застосування її інструментів. Вести інформаційну війну можна залучивши телебачення, інтернет, друковані ЗМІ, радіо, навіть, чутки, тобто практично будь-які наявні канали передачі інформації. Інформаційна війна –протиборство між двома або більше державами в інформаційному просторі з метою нанесення шкоди критично важливим інформаційним системам, процесам і ресурсам, а також іншим структурам, для підриву політичної, економічної та соціальної систем, масованої психологічної обробки населення, дестабілізації суспільства, а також примусу держави до прийняття рішень в інтересах протиборчої сторони. Це плановий

⁵ Попович К. В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Історія”*. Вип. 2 (35), 2016. С. 75 – 79.

⁶ Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. С. 112.

⁷ Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. С. 103.

інформаційний вплив на всю інформаційну й комунікаційну систему противника і (або) нейтральні держави з метою формування сприятливого глобального інформаційного середовища для проведення будь-яких політичних і геополітичних операцій, що забезпечують максимальний контроль над простором⁸.

На думку львівської дослідниці М. Павлюх, гібридна інформаційна війна, яку веде та веде РФ супроти Сакартвело й України багата на елементи і компоненти психологічного та інформаційного впливу, які раніше не використовувалися в інформаційних війнах. “Нові ефекти російської пропаганди, які створюються за допомогою новітніх технологій вражають опонента (ворога) на повну силу. Російський рашизм є деструктивною інформаційною ідеологією для російського населення, яке не може критично мислити через постійний контроль з боку влади. Засоби масової інформації (комунікації) допомагають владі тримати населення під постійним психологічним тиском і контролем”⁹. У цьому сенсі порівняння риторики російської пропаганди після повномасштабного вторгнення російських військ в Сакартвело та в Україну увиразнюється новими візуальними методами психологічного впливу, які взяла на озброєння держава-агресор. Серед них треба виділити нахабне перекручення фактів та відверту брехню, цинічність висновків і маніпулятивний характер інформації, створення міфів про противника.

У такій вигаданій реальності живе переважна більшість суспільства Російської Федерації, сприймаючи за реальність пропагандистські фейки. Наприклад, російські ЗМІ свого часу поширювали неправдиву інформацію про нібито загрозу з боку Сакартвело для жителів Абхазії та Південної Осетії, формувалася стійкий образ ворога, або ж українських “фашистів”, які не просто живуть в країні, але й керують державою¹⁰. Як відомо, більшість аудиторії держави-агресора без жодних застережень сприймають цю дезінформацію.

Процеси поширення синхронної брехні про події в Сакартвело та Україні здійснювалися через координацію та системні пропагандистські підходи. Важливе значення у цьому процесі мають аудіовізуальні методи, які використовуються російським телебаченням і популярними російськими інтернет-ресурсами. До головних аудіовізуальних методів, на думку М. Павлюх, доцільно віднести такі: “ефект присутності”, “підміна

⁸ Василенко І. Інформаційна війна як фактор світової політики. *Державна служба*. 2009. № 3. С. 80 – 86.

⁹ Павлюх М. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014 – 2022): міфи і риторика пропаганди. *The Russian-Ukrainian war (2014 – 2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 1017 – 1018.

¹⁰ Стрільчук Л. Інформаційна війна ... С. 236 – 237.

об'єктів”, “фото- та кіномонтаж”, спецефекти і комп'ютерна графіка¹¹. Прикладом застосування цих інформаційних вкидів може слугувати таке: поширення інформації про те, що в Україні діють бандерівські ополченці, а російський журналіст, знімаючи сюжет, боїться себе видати. Насправді, місце зйомки – це спецбаза російських військ, яка нічого спільного з українською територією і військовими об'єктами не має. Іще один приклад – скандальна подія про тортури військовополонених, яка трапилася під час російсько-чеченської війни кілька років тому. Ці кадри показали як приклад звірства українських військових проти росіян та чеченців, які активно воюють на Сході України.

Під час війни із Сакартвело неодноразово демонстрували сюжети зруйнованих цивільних будівель, пораних та вбитих жінок і дітей, пояснюючи, що ці об'єкти й особи постраждали внаслідок грузинських обстрілів Цхінвалі. Насправді ж, ці кадри було знято під час терористичних актів у російських містах Буйнакськ, Волгодонськ та Москва, що відбулися 4 – 16 вересня 1999 року. Як відомо, тоді, згідно з офіційною статистикою, 307 осіб загинули, понад 1700 дістали поранення різного ступеня тяжкості¹².

На думку Є. Магди інформаційну війну вирізняють прагнення протилежних сторін нагнати паніку у ворожих державах, створюючи атмосферу постійної кризи й напруги. Набір методів та засобів ведення інформаційної війни обмежується лише фантазією та ступенем цинізму виконавців, через що фактично немає можливості спрогнозувати напрям та інструментарій можливої інформаційної атаки¹³.

Аналіз фактів засвідчує, що у сучасній російській інформаційній війні проти України та Сакартвело активно застосовувався метод постійного нагнітання ситуації. Наприклад, задля виправдання російської агресії в Криму чи в Південній Осетії нав'язувалася думка, що військове втручання Російської Федерації було крайнім засобом для врегулювання конфлікту і єдиним способом “принести мир” жителям Криму, Абхазії та Південної Осетії. Також російські ЗМІ постійно нагнітали ситуацію повідомляючи, що Київ захоплений не лише націоналістами, а й “бандитами”, “нацистами” і “фашистами” у результаті “державного перевороту”. Останій приклад – це уявлення того, як кремлівська пропаганда використала радянське кліше поширення ідеї про анархічну владу в Україні¹⁴.

Особливістю гібридної інформаційної війни є те, що вона, фактично, не залишає очевидних слідів, котрі дозволяють достеменно встановити справжнього агресора та притягнути його до міжнародної

¹¹ Павлюх М. Методи та засоби... С. 119.

¹² Вибухи житлових будинків у Росії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

¹³ Магда Є. Гібридна агресія... С. 106.

¹⁴ Павлюх М. Методи та засоби... С. 1120.

відповідальності, однак руйнівний ефект від гібридної агресії можна порівняти з килимовими бомбардуваннями за відсутності системи ППО. Доволі часто прихований і такий, що дезорієнтує противника, характер інформаційних атак ставить жертву інформаційної агресії перед непротиставленим вибором. Знайти ефективну відповідь на потік інформаційних викликів досить проблематично, адже важко встановити, за нечисленними, головню, непрямими ознаками і проявами справжні цілі агресивних дій, так і з відсутністю чіткої загальноприйнятої класифікації різновидів інформаційно-психологічної агресії, що дозволяє однозначно звіднести ті чи ті дії, здійснювані агресором в інформаційно-психологічній сфері, до експансії, агресії або війни¹⁵.

Інформаційна війна, на перший погляд, виглядає абсолютно не агресивною “мирною”, оскільки може йти на тлі загального миру і добробуту, і не проти усього населення. Вона характеризується використанням різних методів задля досягнення головних цілей у роботі з лідерами думок і різними соціальними, військовими, демографічними групами¹⁶. Поряд із цим важливо враховувати відсутність політичної волі з боку державного керівництва і часто брак відповідних професійних кадрів у галузі інформаційної безпеки¹⁷.

2. Одна “методичка” російської агресії – два різні сценарії:

Сакартвело та Україна

Причиною того, що і Сакартвело, і Україна стали об'єктами інформаційних гібридних атак з боку Російської Федерації найперше є те, що ці пострадянські республіки чітко увиразнили свої прагнення і поступ до членства в європейській сім'ї, а Росія, продовжуючи залишатися у мареві імперських стереотипів, підпертих впевненістю у зверхності та великодержавним шовінізмом, усіма можливими засобами намагалася і, намагається сьогодні перешкодити цьому. Інакше кажучи, головна мета, яку ставила Російська Федерація – не допустити виходу Сакартвело та України із російської сфери впливу, з-під контролю Кремля. Частково у 2013 році Російській Федерації вдалося досягнути своєї мети в Україні (у частині прийняття керівництвом країни потрібних для неї рішень). Йдеться про те, що тогочасний Президент В. Янукович відмовився від підписання угоди про асоційоване членство України із Європейським Союзом, тим самим різко звернувши із декларованого курсу на ЄС.

¹⁵ Манойло А. В. Державна інформаційна політика особливих умовах : монографія. Москва : МІФІ, 2003. С. 230.

¹⁶ Волошина Н. М., Череватий С. Ф. Інформаційний вплив на громадську думку українського суспільства. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 215. № 2 (23). С. 144 – 149.

¹⁷ Магда Є. Гібридна агресія... С. 108.

Із висоти сьогоденішнього погляду, цей крок В. Януковича видається не таким уже й дивним, адже йому передувала низка подій, яка, щонайменше, мала б насторожити українське суспільство, а в ідеалі – бути опротестованою. Візьмімо, до прикладу, хоча б Харківські угоди, підписання яких відбулося 21 квітня 2010 року Президентом України Віктором Януковичем та президентом РФ Дмитром Медведєвим, які передбачали продовження перебування чорноморського флоту РФ в українському Севастополі аж до 2042 року. Ця подія збурила опозицію та частину суспільства, однак, як засвідчує історія, недостатньо сильно, оскільки тогочасний Президент без огляду на суспільну думку після того ще не раз порушував Конституцію України і без вагань змінював державний курс від ЄС на Москву.

Прикладів того, що РФ не вагаючись використовує один і той самий сценарій гібридної агресії щодо Сакартвело та України, є чимало. Як відомо, приводом до конфлікту Російської Федерації та Сакартвело став геополітичний вибір Грузії щодо вступу в НАТО та спроба поглибити співпрацю з Євросоюзом. Аналогічні причини російських інформаційних атак ми мали можливість спостерігати і в Україні напередодні Революції Гідності. Однак, якщо можна констатувати, що гібридна інформаційна операція вплинула на керівництво України, то більшість суспільства, на щастя, виявилось стійким до російських інформаційних вкидів. Власне, уже з кінця 2013 року російські ЗМІ почали висвітлювати події Євромайдану в агресивно-попагандистському світлі, формуючи в російському суспільстві образ “українців, вороже налаштованих щодо росіян”, про “зраду України” тощо.

Вищенаведену тезу яскраво увиразнюють і слова російської політологині Л. Шевцової: “Україна стала для Росії переломним моментом, який відкрив нову сторінку в російській історії, вона завдала смертельного удару по “Російській системі”, вирішивши йти у Європу, вивабивши ворожий для Москви цивілізаційний вектор”¹⁸.

Аналіз передумов розвитку російсько-грузинського конфлікту 2008 року приводить до висновку про зумисне створення радянською владою майбутніх осередків сепаратизму в Грузії упродовж ХХ століття. Після краху Союзу РСР політичні конфлікти у цій країні переросли у відкрите збройне протистояння поміж нею та її автономіями: Абхазією та Південною Осетією (останні підтримувалися російською стороною). З моменту проголошення Сакартвело незалежності російські спецслужби створювали місцеві сепаратистські формування та керували ними як на теренах Південної Осетії, так і в Абхазії, що призвело до жорстоких етнічних чисток і вигнання грузинського населення із Абхазії.

¹⁸ Шевцова Л. “Без України Росія – “недоімперія”, а то й не імперія зовсім”. URL: <http://ukrainian.voanews.com/content/shevtsova-russia-ukraine/293947/html>

Наступним кроком стало розміщення на цих територіях російського миротворчого контингенту. Паралельно відбувалася підготовка до визнання незалежності Абхазії та Південної Осетії, а уже з квітня 2008 року почав реалізовуватися підготовчий етап воєнної ескалації, що включав передислокацію до регіону російських віськовослужбовців, а також військової техніки та вчинення провокацій.

Паралельно із вказаними діями у російських ЗМІ, заявах російських політиків та військових частішають “інформаційні вкиди” про нібито можливу агресію Грузії проти Південної Осетії, що дає підстави зробити висновок про завчасний початок російською стороною підготовки громадської думки до запланованої війни. Вона велася із залученням усіх можливих інструментів та засобів¹⁹.

Просто такі дзеркальні дії російської сторони ми спостерігали напередодні широкомасштабного вторгнення в Україну: передислокація російських військових та військової техніки до східних кордонів України під виглядом військових навчань, зростання кількості та усе різкіша тональність “інформаційних вкидів” з боку російських високопосадовців про загрози з боку України та країн НАТО, що, знову ж таки, розцінюється авторкою як підготовка громадської думки в РФ (і не тільки) до майбутньої війни. Фактично, російське військово-політичне керівництво діяло за уже апробованою методичкою²⁰.

Як і у випадку зі Сакартвело, російські спецслужби створювали на сході та півдні України місцеві сепаратистські формування, фінансували, озброювали їх та керували ними (з 2014 року їх діяло чимало). Якщо проаналізувати ще більший історичний період, то варто пригадати зумисне створення радянською владою конфліктної ситуації в Україні через її русифікацію, масове переселення росіян до Криму і на Донбас тощо.

У випадку Сакартвело впродовж 2006 – 2007 років, що передували конфлікту, посилюється російський вплив у конфліктних регіонах, проводиться фундаментальна робота щодо їх відокремлення та визнання незалежності²¹. Аналогічну ситуацію спостерігаємо і у випадку підготовки російського вторгнення в Україну: посилення російської присутності у самопроголошених ЛНР, ДНР та Криму, створення там маріонеткових урядів (що, також мало місце в Грузії), визнання перших двох як незалежних державних утворень з боку РФ, примусове нав’язування жителям ЛНР, ДНР та Криму, аналогічно як і жителям Абхазії та Південної Осетії, російського громадянства тощо.

¹⁹ Сороківська-Обіход А. І. Історія висвітлення російсько-грузинської війни 2008 року російськими друкованими виданнями. *Військово-історичний меридіан*. 2020. № 1 (27). С. 30.

²⁰ Стрільчук Л. Інформаційна війна... С. 237.

²¹ Сороківська-Обіход А. І. Історія висвітлення... С. 30 – 31.

Іще з 2008 року, напередодні воєнного конфлікту з Сакартвело, РФ взяла на інформаційно-дипломатичне “озброєння” процес проголошення незалежності Косово окремою державою, використовуючи останній факт як можливість для офіційного визнання самопроголошених Абхазії та Південної Осетії (аналогії з українським сценарієм очевидні).

В обох випадках агресії, щодо Сакартвело та України, російська пропаганда безперервно застосовувала технологію дискредитації противника, формуючи стійкий “обаз ворога”. Наприклад, у грузинському випадку – прозахідно орієнтований президент М. Саакашвілі, котрий розпочав воєнні дії проти мирного населення Південної Осетії, був використаний як засіб консолідації російського суспільства для боротьби проти грузинського агресора. Останній приклад може бути показовим і з точки зору застосування теорії рефлексивного управління у стратегічному вимірі та тривалості у часі інформаційно-психологічної операції проти М. Саакашвілі, якого сповокували до початку конфлікту.

Інформаційні атаки, у різний час застосовувані російською стороною проти Сакартвело та України мають багато схожих, а ще частіше, ідеїчних особливостей. Російські ЗМІ оприлюднювали конфіденційні відомості з особистого життя публічних осіб (політиків, громадських діячів, бізнесменів) “вели скандальні розслідування”, свідомо спотворюючи, або ж усвідомлено подавали неправдиву інформацію, концентрували увагу на “пікантних подробицях”. І в обох випадках, російська армія та її дії подавалися російському суспільству як визволителі, борці за “якісь світлі ідеї”, проти націоналістів, нацистів, загрози НАТО і т. д.

Головне завдання таких інформаційних атак полягає в активізації підсвідомості людини, включення механізмів маніпулювання її почуттями та емоціями, що є основою управління психологією натовпу²². Ведення інформаційної війни підживлюється постійними “вкидами інформації”, перекручуванням фактів, маніпуляціями у ЗМІ, створенням віртуального та реального ворога щодо громадян держави, яка стала жертвою інформаційної агресії²³.

Це виразно відчули на собі громадяни Сакартвело влітку 2008 року та українці, уже з накінця 2013 року, із моменту, коли російські ЗМІ почали висвітлювати події Євромайдану в агресивно-попагандистському світлі. Практика засвідчила, що і грузинське, і українське суспільства виявилися вкрай вразливими до інформаційно-пропагандистських атак. А між тим, ворог намагався саме через гібридну інформаційну агресію розколоти суспільство, посіяти між громадянами розбрат та незгоди, і це б неминуче потягнуло за собою поразку суспільств, які піддаються гібридній агресії.

²² Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. URL: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?url>

²³ Магда Є. Гібридна агресія... С. 117 – 118.

Як слушно вважає знаний український політолог Є. Магда, впродовж тривалого періоду миролюбність і неагресивність українського суспільства розглядалася зі знаком плюс. Вважаю, що те саме можна сказати і про грузинське суспільство періоду незалежності Сакартвело. Однак нині ситуація кардинально змінилася. Загроза державній суверенності, фізична загроза знищення нації вивели на перший план волелюбність, ненависть до ворогів, національну консолідацію, здатність та мотивованість до наполегливого і тривалого опору, врешті, досконале володіння військовим мистецтвом. Відповіддю на російську інформаційну агресію в Україні стало масове звернення до історії та ідеології УПА, консолідація української нації навколо своєї історії та національної ідеї, українізація російськомовного Півдня та Сходу країни.

Не секрет, що і українське, і грузинське суспільства мали чималі проблеми із формуванням та реалізацією державної політики історичної пам'яті у пострадянський період, та, власне, й донедавна. Засилля радянських та російських наративів, на переконання авторки, є однією зі складових гібридної агресії щодо досліджуваних суспільств. Відсутність продуманої та цілеспрямованої державної історичної пам'яті породила конфлікти і спричинила поляризацію у суспільствах. Наприклад, українці, з точки зору історичної пам'яті, впродовж десятиліть незалежності були розділені по осі Схід – Захід, і цей факт активно використовується не лише російською пропагандою, але й під час гібридних інформаційних атак задля розколювання суспільства. Аналогічну ситуацію простежуємо і у Сакартвело, яке відчуло на собі усі засоби та методи гібридної агресії.

На думку Є. Магди, основними методами інформаційної агресії проти України з боку РФ до початку повномасштабного вторгнення стали:

- 1) дезінформація і маніпулювання;
- 2) пропаганда;
- 3) диверсифікація і пересмикування громадської думки;
- 4) психологічний та психотропний тиск;
- 5) поширення чуток²⁴.

Як засвідчує досвід російсько-грузинського конфлікту та російсько-української війни, керівництво РФ докладає максимум зусиль, аби світова спільнота сприймала виключно російську версію подій, опираючись на традиційну перевагу в інформаційній сфері, використовуючи, у тому числі, західні медіа, проросійських політиків у різних країнах світу тощо. Треба визнати, що на початковому етапі агресії Росії це досить добре вдавалося. Щодо російсько-грузинського конфлікту, то на початковому етапі російська інтерпретація широко поширювалася у мас-медіа держав Євросоюзу. В авторитетних службах новин з'явилася інформація про початок бойових дій у ніч із 7 на 8 серпня 2008 року: перші світлини, що облетіли світ,

²⁴ Магда Є. Гібридна агресія... С. 120.

ілюстрували обстріли мирного Цхинвалі грузинською артилерією. Завдяки цьому російська пропаганда створила стійкий образ “Грузії-агресора”, звинувачуваного у здійсненні “геноциду проти осетин”, а отже, відповідальність за початок конфлікту покладалася повністю на грузин²⁵.

І якщо Україна зуміла виграти інформаційну війну на початку повномасштабного вторгнення (2022 рік), то на ранішому етапі ані грузинській, ані українській стороні цього не вдавалося. Фактично, від моменту захоплення Криму (2014), Російська Федерація мала відчутну перевагу в інформаційній війні, максимально активізувавши власних агентів інформаційного впливу у європейських та світових ЗМІ. І лише катастрофа із “Боїнгом-777” влітку 2014 року позначилася певним переломом в інформаційному домінуванні РФ.

Варто зауважити, що не лише традиційні медіа, але й соціальні мережі слугують інструментом потужного впливу у гібридній агресії. За рахунок оперативності поширення інфомації, можливості формування / маніпулювання громадською думкою за посередництвом штучних користувачів (ботів) інформаційний агресор здатний досягати поставлених цілей з високим ступенем ефективності. У цьому контексті соціальні мережі можна порівняти зі зброєю масового ураження, захисту від якого практично не існує²⁶.

У березні 2022 року світлини із визволених від російських окупантів Бучі, Ірпеня та інших міст, кадри зі зруйнованого Маріуполя остаточно переконали скептиків у характері російської агресії. З перших днів повномасштабного вторгнення Росії в Україну наша державна інформаційна політика була поставлена на високоякісний рівень, що забезпечило Україні, на відміну від Сакартвело, високий рівень підтримки, довіри та співчуття. Можна із впевненістю стверджувати, що ще донедавна медіанегратотне щодо інформаційних загроз, а отже, вразливе українське суспільство, стрімко еволюціонувало.

На інформаційному фронті, сьогодні, Україна відчутно переважає свого ворога – РФ. Уперше в історії українського кіно, документальна стрічка “20 днів у Маріуполі” отримав кінонагороду світового рівня – Оскар. А це означає, що правду про російську агресію в Україні, про звірства, які чинять окупанти, побачать мільйони людей у цілому світі, і це є, безсумнівно, однією із значущих перемог України та інформаційному фронті російсько-української війни, що досі триває.

У випадку російсько-грузинського конфлікту, у період його активної фази, одидві сторони вели боротьбу не просто одна з одною, а також за

²⁵ Сороківська-Обіход А. І. Інформаційна складова підготовки російського вторгнення до Грузії у 2008 році. *Воєнно-історичний вісник*. 2019. № 4. (34). С. 72 – 73.

²⁶ Магда Є. Гібридна агресія... С. 122.

те, аби міжнародна спільнота визнала їх законною стороною у цій війні. А от повномасштабне вторгнення російських збройних сил в Україну із 24 лютого, з першого дня війни, світовим співтовариством було сприйняте однозначно, а правильно побудована і широка інформаційна політика України забезпечили їй повне домінування в інформаційній війні, яке за місяці та роки війни лише посилюється.

Після закінчення конфлікту РФ та Грузія спрямували свої зусилля націлюючи їх вплив на міжнародну спільноту з метою легітимізації власних дій. Російська сторона застосовувала так звану “м’яку силу” на дипломатичному, культурному, релігійному, освітньому напрямках для посилення власного впливу у Сакартвело. Також Російській Федерації вдалося досягнути стратегічної мети – припинити діяльність міжнародних місій ОБСЄ у Сакартвело та Місії ООН по спостереженню у Сакартвело в 2009 році, а також повністю ізолювати Абхазію та Південну Осетію від присутності представників міжнародних організацій. Основні сили РФ на дипломатичному рівні були скеровані на визнання російської сторони посередником у врегулюванні конфлікту, а не його стороною.

Остаточні висновки за українським сценарієм російської агресії робити ще рано, однак із впевненістю можна стверджувати, що жодні стратегічні та зрештою, і будь-які інші цілі російської інформаційної агресії щодо України не просто недосягнуті, а провалені. Інший же висновок очевидний: російська пропаганда як усередині самої РФ, так і ззовні, базується на старих імперських стереотипах, міфах та настроях. Незважаючи на докорінну зміну геополітичної ситуації, РФ намагається відновити радянський ідеологічно-інформаційний вплив і не шкодує на це ані грошей, ані сил. При цьому офіційна Москва докладает масимум зусиль для створення власного позитивного іміджу, звинувачуючи держави, які стали об’єктом гібридної інформаційної агресії, у загорзах, нібито, створених ними ж для Росії.

Наприклад, воєнна агресія проти Сакартвело проводилася під гаслами “примушення Грузії до миру” і подавалася в інформаційному просторі як “справедлива” відповідь за загибель російських миротворців, на грузинські обстріли Цхінвалі. Зі свого боку, Сакартвело наполягало на тому, що грузинські дії були спровоковані переміщенням через Рокський тунель значної кількості військових підрозділів регулярних збройних сил РФ до Південної Осетії. Обидві сторони впродовж конфлікту застосовували одну і ту саму тактику, що містила головні складові інформаційних операцій – електронну бротьбу, інформаційні операції у комп’ютерних мережах, воєнний обман, психологічні операції²⁷. А інформаційна кампанія обох учасників конфлікту, як уже зазначалося

²⁷ Сороківська-Обіход А. І. Історія висвітлення... С. 34 – 36.

вище, зводилася до боротьби за те, аби міжнародна спільнота визнала кожна із сторін законною.

Багатоваріативність експертних та аналітичних оцінок подій помножена на властиву українцям і грузинам емоційність та психологічну втому останніх років, навіть банальне небажання розбиратися у токошах контексту і перевіряти факти – усе це створює пратично ідеальні умови для інформаційного тиску ззовні. Не монолітне і схильне до різних векторів впливу суспільство є відмінною мішенню для інформаційної війни²⁸. Обґрунтованість цієї тези увиразнюють численні приклади, скажімо “експертні висновки” О. Аристовича, що розхитував громадську думку з середини країни, ретранслюючи російські пропагандистські наративи і відверті нісенітниці. Звісно, що такі “радники президента” не лише не додали авторитету чинній владі, але й шкодили українському суспільству, розгойдуючи громадську думку та створюючи небезпеку для внутршньої стабільності Української держави у час війни.

3. Проблеми та недоліки українського і грузинського інформаційного протистояння російській інформаційній війні

З іншого боку, важливо чітко усвідомлювати, що універсального рецепту протидії інформаційним атакам та пропаганді не існує. І єдиним превентивним методом може слугувати хіба що медіаграмотність, а отже, стійкість до інформаційних атак. Підвищення медіаграмотності суспільства є важливим і доволі складним завданням, реалізація якого потребує витрат ресурсів і часу²⁹. На прикладі Сакартвело та України можна чітко простежити, що у медіаграмотності суспільства в обох державах є чималі прогалини. Чому так сталося? Це уже зовсім інше запитання, яке доцільно проаналізувати окремо.

Однак необхідно визнати і той факт, що впродовж восьми років російсько-української війни на Донбас, та після анексії Криму, в українському суспільстві, нехай повільно, але все ж зростав рівень медіаграмотності. Болючі, іноді трагічні уроки викликали загострене сприйняття пропаганди та інформаційних вкидів з боку РФ, поставили на порядок денний звернення до національної історії, перегляду та відкидання пострадянських історичних стереотипів. Як уважає київський дослідник Б. Синчак: “...українське суспільство поступово вкотре здобувало національну притомність – колективну самоідентифікацію, що проявлялася у різних формах та способах вираження громадської думки, яка разуче відокремлювала українську ментальність від російської. Українізація суспільства мотивувалася зовнішніми загрозами та

²⁸ Магда Є. Гібридна агресія... С. 118.

²⁹ Там само ... С. 131.

внутрішнім національним стрижнем, який був інформаційно приглушений домінуючою у масштабах і обсягах нав'язливою російською культурою”³⁰.

Говорячи про гібридну інформаційну агресію, не варто забувати, що це не лише зовнішні фактори, такі як пропаганда, маніпуляції громадською думкою усередині ворожого суспільства. Паралельно із цим важливо усвідомлювати, що інформаційна агресія здійснюється і через частину ЗМІ тієї країни, яка піддається гібридній інформаційній агресії. Так, наприклад, у 2008 році, до початку російсько-грузинської війни та у її ході, деякі ЗМІ у Сакартвело, ретранслюючи російську візію подій, діяли із середини, вносячи розкол у суспільство. Адже саме мас-медіа є регулятором масових суспільних відносин і можуть як консолідувати суспільство проти зовнішньої загрози, так і внести хаос у суспільну свідомість, а отже, послабити здатність до опору.

Аналогічну ситуацію спостерігаємо і в Україні. Наприклад, телеканали, що належали В. Медведчуку, послідовно поширювали розпропаганду, підживлюючи сепаратистські настрої та формуючи наративи “руського міра”. Впродовж 2010 – 2022 років в Україні зростає кількість ЗМІ, що мали чітко виражений проросійський характер. Інформаційні заповідники, які називали себе журналістами (ZIK, NewsOne, 112, НАШ та ін.), поступово втрачали увагу громадськості та врешті були заглушеними³¹. Натомість український контент вже тенденційно почав виходити у тренди. Ці чинники були відлунням знаменитого гасла – “Геть від Москви!”, сформульованого прозаїком М. Хвильовим ще у 20-х рр. ХХ століття.

Тому в умовах гібридної війни (і особливо у гарячій фазі), надважливим завданням є мінімізація впливу у суспільстві ворожих мас-медіа і проросійських ЗМІ в країні. Інакше, малозатратна, але масова та досить дієва інформаційно-пропагандистська зброя, вражатиме більше людей, аніж їх гине на полі бою.

Дослідження та порівняння інформаційної гібридної агресії Російської Федерації, що, немов за єдиним методичним посібником, здійснювалася напереродні та під час агресії щодо Сакартвело та України засвідчують, що Росія намагається підмінити колективну свідомість жителів країни, підданої гібридній агресії, власними світоглядними наративами. Через мас-медіа агресор хоче проти волі спільноти нав'язати цінності та ідеологію “руського міра”. До прикладу, ідеологема “руській мір” була витворена російською пропагандою, з'явилася у перередень війни і ставила мету переконати українське та російське суспільство, що Україна

³⁰ Синчак Б. Російські військові злочини проти мас-медіа в Україні за 21 день війни 2022. *The Russian-Ukrainian war (2014 – 2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. Р. 143.

³¹ Там само. С. 142 – 143.

та Росія – братні народи; українці – це різновид росіян, які живуть в іншій державі та на іншій, сусідній території; вони мають спільну мову, культуру, історію (а, отже, це один народ!); українців як нації та народу не існує; росіяни активно допомагають українцям вижити; росіяни та українці – це частина “руського міра”, оскільки вони походять від київських князів³². Така ідеологема однаково важливою була для впливу як на російське суспільство (з метою обґрунтування та виправдання агресії) так і на українське (особливо його російськомовну частину). І, треба визнати, у багатьох випадках ця риторика вражала точно в ціль!

А між тим, серед очевидних прогалин в інформаційному протистоянні України та Сакартвело російській інформаційній агресії є багато спільних моментів, серед яких: відсутність концепції та законів для розвитку безпеки національного інформаційного простору; відсутність дієвої антипропаганди у відповідь на путінську пропаганду (особливо у випадку Сакартвело); слабка боротьба за національний мовний продукт; недостатня, або й взагалі відсутня координація державної політики історичної пам’яті; відсутність національних (українських / грузинським) медіа-центрів за кордоном, а отже, недостатнє поширення там правдивої інформації; відсутність англійської версії багатьох українських / грузинських вебсайтів; недостатня кількість фахівців у галузі журналістики, які б не тільки правдиво, а й фахово заперечували брехню російської пропаганди.

Окрім того, і у Сакартвело, і в Україні фактично відсутні законодавчі акти і концепції, які стояли б на захисті національного інформаційного простору, що призвело до застосування російською пропагандою усе новіших методів і прийомів, продовжуючи дестабілізувати досліджувані суспільства.

Ураховуючи реалії гібридної російської агресії (в обох випадках) владі потрібно більш ефективно захищати інформаційний простір та населення від інформаційно-психологічного впливу та інформаційної війни з боку Російської Федерації. Для цього варто вжити, на нашу думку, таких заходів інформаційної безпеки: змінити інформаційну політику всередині держави; створити стратегії розвитку засобів масової комунікації та національної інформаційної безпеки відповідно до норм міжнародного права; протидіяти російській пропаганді і припинити руйнувати національну єдність територій. Всі ці заходи необхідні для національної безпеки інформаційного простору як Сакартвело, так і України, а також для підвищення медіаграмотності населення. Міцна національна інформаційна безпека є основою для безпечної діяльності держави на міжнародній арені та потужним захистом від російської та пропаганди інших держав світу.

³² Павлюх М. Методи та засоби... С. 1120.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що нині, через півтора десятиліття від початку російсько-грузинського конфлікту як ніколи пророчим бачиться виступ польського президента Леха Качинського у Тбілісі, коли він 12 серпня 2008 року разом з очільниками Естонії, Литви, Латвії та України прибув до столиці Сакартвело, аби засвідчити підтримку грузинському народу. Сказані Л. Качинським у той день слова виявилися пророчими: “Ми знаємо, що сьогодні Грузія, завтра – Україна, післязавтра – Балтійські країни, а потім, можливо, і моя країна. Ми були переконані, що приєднання до НАТО і Європейського Союзу стримає російські апетити. Виявилося, що таке мислення було помилковим”³³.

На сам кінець варто акцентувати, що дешева й ефективна, а головне, практично, безвідмовна інформаційна зброя має значно ширший спектр застосування, аніж будь-яка інша. При інформаційних атаках об’єктом враження стають свідомість і воля суспільства, що піддаються агресії, а тому надзвичайно важливо мати в арсеналі засоби протидії – медіаграмотне, а значить стійке до інформаційних атак суспільство, формування якого має стати пріоритетом державної інформаційної політики.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи спільні та відмінні риси російської інформаційної гібридної агресії супроти Сакартвело та України слід зауважити, що Російська Федерація, головним чином, використовувала одні і ті ж методи інформаційної гібридної агресії, немов би діяла за однією “методичкою”. Власне, і причина цієї агресії одна і та ж: обраний, аналізованими у статті країнами, європейський вектор економічного та політичного розвитку, що йшов наперекір російському імперському баченню. Саме цей вибір послугував головною причиною гібридної агресії. Схожими були і методи інформаційної війни. Авторка дослідження переконана, що російсько-грузинський воєнний конфлікт 2008 року став репетицією вторгнення російських військ в Україну.

Досвід, який здобула за останні роки Україна у протидії гібридній інформаційній агресії та пропаганді, є, напевно, значущим. Його аналіз та практична реалізація неодмінно стануть у пригоді сучасним політикам, журналістам-міжнародникам, і тим державам, які, матимуть нещастя, бути втягнутими у гібридні та збройні протистояння.

АНОТАЦІЯ

У представленому матеріалі аналізуються Україна та Сакартвело – суверенні держави, які на початку XXI століття зазнали гібридної і прямої військової агресії з боку Російської Федерації. Впродовж декількох

³³ 13 років тому Лех Качинський у Тбілісі закликав протистояти агресії РФ.
URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7856/artykul/2788180,13>

десятиліть після проголошення незалежності, досліджувані у науковій розвідці країни, не виробили імунітеру до гібридних інформаційних загроз з боку сильнішого у військово-політичному плані та значно більшого ресурсно сусіда, Російської Федерації. Обраний Сакартвело та Україною європейський вектор економічного та політичного розвитку йшов усупереч російському імперському баченню, саме тому, супроти аналізованих країн, було застосовано інформаційну гібридну агресію, форми та методи якої були аналогічними. У статті простежено особливості протидії російській гібридній агресії з боку Сакартвело і України та доведено, що українська влада застосувала більш ефективні засоби протидії гібридним інформаційним атакам.

ABSTRACT

The presented material analyzes Ukraine and Sakartvelo - sovereign states that at the beginning of the 21st century were subjected to hybrid and direct military aggression by the Russian Federation. For several decades after the declaration of independence, the countries studied in scientific intelligence did not develop an immunity to hybrid information threats from the stronger in terms of military and political and significantly greater resource neighbor, the Russian Federation. The European vector of economic and political development chosen by Sakartvelo and Ukraine ran counter to the Russian imperial vision, that is why informational hybrid aggression, the forms and methods of which were similar, was used against the analyzed countries. The article traces the peculiarities of countering Russian hybrid aggression on the part of Sakartvelo and Ukraine and proves that the Ukrainian authorities used more effective means of countering hybrid information attacks.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко І. Інформаційна війна як фактор світової політики. *Державна служба*. 2009. № 3. С. 80 – 86.
2. Вибухи житлових будинків у Росії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Волошина Н. М., Череватий С. Ф. Інформаційний вплив на громадську думку українського суспільства. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 215. № 2 (23). С. 144 – 149.
4. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. URL: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?url>
5. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. 268 с.
6. Манойло А. В. Державна інформаційна політика особливих умовах : монографія. Москва : МІФІ, 2003. 330 с.
7. Руценко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 2245 с.

8. Павлюх М. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014 – 2022): міфи і риторика пропаганди. *The Russian-Ukrainian war (2014 – 2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 1017 – 1018.
9. Попович К. В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Історія”*. Вип. 2 (35), 2016. С. 75 – 79.
10. Синчак Б. Російські військові злочини проти мас-медіа в Україні за 21 день війни 2022. *The Russian-Ukrainian war (2014 – 2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 140 – 156.
11. Сороківська-Обіход А.І. Інформаційна складова підготовки російського вторгнення до Грузії у 2008 році. *Воєнно-історичний вісник*. 2019. № 4. (34). С. 70 – 74.
12. Сороківська-Обіход А.І. Історія висвітлення російсько-грузинської війни 2008 року російськими друкованими виданнями. *Військово-історичний мередіан*. 2020. № 1 (27). С. 29 – 35.
13. Стрільчук Л. Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України). *Літопис Волині*. Всеукраїнський наковий часопис. Заснований у 2001 р. Число 28. 2023. С. 235 – 239.
14. Сяпин В.О. Сучасні виклики віртуальних війн. URL: <http://www.gramota.net/materials/3/2013/12-3/41.html>
15. Шевцова Л. “Без України Росія – “недоімперія”, а то й не імперія зовсім”. URL: <http://ukrainian.voanews.com/content/shevtsova-russia-ukraine/293947/html>
16. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War. Arlington : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 220 p.
17. Hoffman F. How Marines are preparing for hybrid wars. *Small Wars Journal*. 2008. P. 38 – 42.

Information about the author:

Strilchuk L. V.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of World History of Volyn National University
named after Lesya Ukrainka, 24 Shopena str., Lutsk, Ukraine 43020
(stirilchuk.lyudmila@vnu.edu.ua)

Стрільчук Л. В.

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії Волинського національного
унверситету імені Лесі Українки, вул. Шопена 24, м. Луцьк, Україна
43020 (stirilchuk.lyudmila@vnu.edu.ua)